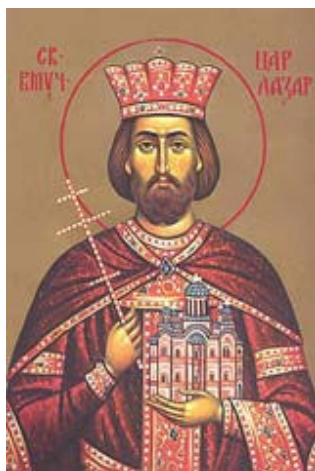

1329-1389) српски владар од 1371. до 1389. године. Имао је велики број савезника и пријатеља. Помагао је хрватске устанике против угарског краља. Потиснуо је Турке из Србије и потукао их 1386. године у једној од битака. Три године касније, Турци су се припремали за продор преко Косова. Лазар је на челу своје војске дошао на Косово. Пре саме битке обратио се војницима: "Подјимо, браћо и чеда, подјимо на подвиг који је пред нама, угледавши се на наградодавца Христа". Чувена косовска битка одиграла се 28. јуна 1389. године и представљала је судбоносни тренутак за даљи ток српске историје. Поред Кнеза Лазара, у њој је погинуо велики број српских племића и војске.

КНЕЗ ЛАЗАР И КОСОВСКИ ЗАВЕТ (1)

Родослов без родоначелника

МА како чудно звучало, више од четири деценије живота кнеза Лазара Хребљановића обавијено је тамом, а око његовог порекла плете се легенда. Његов отац Прибац Хребљановић (или Хребљановић) имао је троје деце: две кћери и једног сина. Лазар је рођен 1329. године у Прилепцу покрај познатог рударског средишта Ново Брдо. Ту се налазила баштина властелске породице Хребљановић.

"Битс же отачаство јего град Прилепац, отац же јего Прибац", бележе средњовековни летописи. Драгана, старија Лазарева сестра, била је удата за челника Мусу, који је владао Горњим Ибром и Звечаном, а млађа за хвостанског војводу Алтомана.

Родоначелник породице Хребљановић није познат састављачима родослова кнеза Лазара. Занимљиво је, такође, да Лазар није добио презиме по оцу Прибцу, што је био устаљен обичај у средњовековној Србији.

СТАВИЛАЦ ЦАРА ДУШАНА

Лазар није директан потомак светородних краљева српских, али је рођењем и васпитањем припадао племићкој породици, која је уживала углед на двору.

Прибац је службовао на двору цара Душана, обављао је послове слуге или пехарника. Аутор "Похвале о кнезу Лазару" пише да су цар и његов велики слуга по изгледу и нарави слични, као једна душа у два тела. Намера је писца "Похвале" да се моћни српски владар и његов слуга тако блиским приказу, да би се на тај начин успоставила веза међу двома владарским лозама. Служећи верно цару Душану, Прибац је напредовао у служби и омогућио сину Лазару да се домогне државне почести.

Прибац Хребелјановић је напредовао у служби, "кнезу Лазару бист родитељ велики слуга царев Прибац", бележи "Похвала кнеза Лазара". Припадао је делу до тада непознате властеле, коју је српски цар уздигао. Због свога витештва и честитости добио је угледну службу на двору.

Лазар Хребелјановић постао је ставилац на двору цара Душана. Са овим звањем јавља се у дипломатичкој грађи само једном, јула 1363. Похвални спис састављен у славу косовског мученика говори како је цар Душан подарио Лазару ставилачки чин и дао му своју сродницу за жену. Око 1353. године Лазар се оженио Милицом, кћерком кнеза Вратка, у народној песми познатог као Југ Богдан. Његова жена је од "племена раније поменутих царева", потомак Немањиног сина Вукана, записао је Лазарев сродник, патријарх Данило ИИИ. Венчање је, по народном казивању, благосиљано у манастиру Јошаници. Сродничка нит између Немањића и Хребелјановића установљена је овим браком. Лазар и Милица су у узорном заједништву изродили пет кћери и три сина.

Иларион Руварац тврди да је Лазар од почетка службе био ставилац на царском двору, можда заједно са Војиславом Војиновићем, касније моћним захумским кнезом. Ова титула одговара византијском дворском чину доместика, који се старао за царску трпезу.

После смрти цара Душана, Лазар је наставио службу као ставилац код његовог наследника, цара Уроша. До почетка седме деценије ЦИВ века о Лазару Хребелјановићу немамо поузданих вести у историјским изворима.

Дубровчани су 1362. године, пре закључења мира у Оногшту, даривали Лазара трима свицима тканине. Он није учествовао у преговорима, али му је као царском милоснику пао у део одређени поклон.

Цар Урош је повељом из 1363. године потврдио размену поседа између захумског кнеза Војислава Војиновића и челника Мусе. За Жупу и град Брвеник кнез је добио Жупу и град Звечан. Као потписник на повељи појављује се ставилац Лазар, јемац извршења уговора.

Вукашин Мрњавчевић се 1365. године прогласио за краља, а његов брат Угљеша за деспота. Вукашин је постао савладар цара Уроша. Наступило је време нетрпељивих и прекомерно моћних обласних господара. Царски ауторитет беше угрожен, а државно јединство доведено у питање.

У смутном времену ставилац Лазар није одбегао од цара Уроша. Бранио је

легитимитет царства и ослабљеног владара.
Самовољна српска властела је ужурбано формирала самосталне феудалне области,
мењајући политичку карту царства.

Лазар напушта двор цара Уроша свакако после 1365. године. Личност која се помиње у которском привилегију као цонте Лазаро је српски кнез Лазар. Са том титулом се први пут јавља тек 1371. године.

Титула "кнез" у средњовековној Србији није прецизан и устаљен појам. У доба развијеног феудализма та титула била је нижа од кефалије, војводе и севаста. Ову титулу узимају обласни господари у српским земљама.

РАСКОЛ МЕЂУ СРБИМА

КРАЈЕМ седме деценије ХИВ века Хребелјановић је прикупљао политичку и војну снагу и потребно искуство за организовање феудалне области. Његова моћ је била преслаба за осионог краља Вукашина.

Политичко и државно осамостаљивање започео је међу неугодним суседима.

Центар окупљања области није била његова баштина у близини Новог Брда. Тај рударски град је поседовао краљ Вукашин. Са севера Лазара су угрожавали Растиславићи, господари Кучева и Браничева, са запада амбициозни жупан Никола Алтомановић, синовац захумског кнеза Војислава Војиновића.

Мудри и стрпљиви рашки кнез успео је да опстане у опасном окружењу. Највећа опасност претила му је од краља Вукашина, који је био опседнут освајачком политиком. Мавро Орбин казује да су се 1369. године цар Урош и жупан Никола сукобили са краљем Вукашином на Косову пољу. Кнез Лазар је мудро избегао сукоб против Мрњавчевића. Захумски жупан је до ногу потучен, а цар Урош са делом властеле заробљен. Те немирне 1369. сукоб на Косову пољу наговестио је распад државе и неизвесну будућност српског народа. Међународном урушењу Србије на Косову претходио је међусрпски раскол и сукоб, такође на Косову и око Косова.

Киван на кнеза Лазара, захумски жупан је приметно кавгу. Кнез је, међутим, сузбио 1370. године и освојио му богати град Рудник. Ратоборни и непредвидиви Алтомановић је пркосио осталим обласним господарима, тражећи нове сукобе. За разлику од њега, Лазар је оновременицима остао у лепом сећању. Дубровчани га у документима помињу као врлог човека и владара и после његове погибје.

Поуздани Мавро Орбин, такође, хвали узорног рашког кнеза. Лазар се ретко појављује у историјским документима. Његова благородност га искључује из крвавих политичких и војних догађања на простору српског царства. Прва сачувана повеља кнеза Лазара из 1375/76. године је доказ да се кнез дуже време налазио у сенци осталих српских господара.

ОБРАЧУН СА АЛТОМАНОВИЋЕМ

Смрт цара Душана и расап Мрњавчевића у боју на Марици трајно су ослабили српску државу. Прекинута је рестаурација царства и онемогућено сабирање раздвојених феудалних целина. Турци су уништили најјачу феудалну државу на Балкану. Мало после српског расула, почетком децембра 1371. упокоји се цар

Урош, потоњи владар лозе Немањића. Обезглављена Србија остала је без династије и господара.

Обласни господари јагмили су се за баштину Немањића. О продужењу светородне лозе старала се једино Српска црква, која је тражила личност примерних врлина, наличника првих Немањића. Начелство српско припало је Лазару, који се иза "великих и благочестивих краљева назива господарем и владоцем над свим Србима", сведочи патријарх Данило Трећи. Овај избор благословен је од архијереја, свештенства и сабора српског.

Кнез Лазар је добио после Маричке битке на управу Ново Брдо, Топлицу и Рудник. Престоницу премешта у град Крушевац, на реци Расини. Област између три Мораве постаје ново средиште државног, политичког и духовног живота код Срба.

Пораз Мрњавчевића искористио је велики жупан Никола Алтомановић. Од Дубровачке општине примао је светодмитарски доходак који се раније и сплаћивао српском цару. Кнезу Лазару преотео је Приштину, Ново Брдо и "многа друга места". Сукобио се и са краљем Лудвигом. Угарски владар је у договору са босанским баном Твртком и српским кнезом Лазаром одлучио да уклони осиног жупана. Упутио је у Србију хиљаду коњаника под вођством Николе Горјанског. У јесен 1373. године опколише Алтомановића у граду Ужицу. И тако "пакосни Никола" би заробљен са свом својом имовином. Као заробљеник био је предан на чување Стефану Мусићу, кнежевском сестрићу, који га је ослепео. Николину државу поделише противници. Кнезу Лазару и сродницима припадоше северне области, а остатак изделише Твртко и Балшићи.

У јесен 1377. године босански бан Твртко се крунисао сугубим венцем, постао је краљ Срба и Босне и претендент на немањићко наслеђе. Околне државе су признале краљевину. Кнез Лазар се сагласио са Твртковим крунисањем.

Пошто је проширио свој феудални посед и ојачао власт, Лазар је постао најмоћнији српски великаш на простору некадашњег Душановог царства. Његове земље обухватале су централне делове Србије. Биле су економски јаче од других.

Поседовао је два најбогатија рударска средишта средњовековне Србије - Ново Брдо и Рудник. Успостављањем сродничких веза углед кнеза Лазара се проширио изван граница његове државе. Честитог и христољубивог Лазара уважавали су веома монаси светогорци

КАПИТАЛНО ДЕЛО

ФЕЉТОН је направљен према књизи "Свети кнез Лазар и косовски завет" коју су, са благословом српског патријарха Павла, заједнички објавили издавачко информативна установа Митрополије црногорско-приморске "Светигора" и компанија "Новости". Књига представља најпотпунију монографију о владару који је, после смрти цара Душана, својим државничким радом и жртвом на Косову пољу, на најдраматичнији начин обележио српску историју.

У овој књизи, из које ће наш лист објавити шире изводе, сабрано је све што је историја рекла о кнезу Лазару, што су о њему казале легенде, народне песме и приче, као и наши велики песници и писци. Посебну вредност књизи дају многобројни ликовни прилози.

КНЕЗ ЛАЗАР И КОСОВСКИ ЗАВЕТ (2)

Самодржац свих Срба

КАДА је хиландарски монах старац Исаија посетио кнеза Лазара крајем 1374. године, изнео му је потребу измирења сестринских цркава. Српски патријарх Сава ИВ је подржао монаха Исаију и кнеза Лазара у труду око измирења српске цркве и Цариградске патријаршије. Посланство које је отишло у Цариград чинили су, поред Исаије, атоски монаси и светогорски прот Теофан. Српски емисари су посетили Свету гору. У Цариграду су их примили цареви Јован и Манојло и патријарх Филотеј. Скинуто је проклетство са царева Душана и Уроша, упокојеног патријарха Јоаникија и српског патријарха Саве и свих мртвих и живих архијереја.

После повратка, у цркви Светих архангела код Призрена, служена је, поводом измирења, заједничка литургија, којој су присуствовали цариградски свештенмонаси Матија и Мојсеј. Патријарх српски Сава ИВ није дочекао толико жељени дан, упокојио се 29. априла 1375. године.

Измирење цркава значајније је уздигло углед богољубивог кнеза. Начелство српско припало је Лазару, наличнику првих Немањића и настављачу богоугодне светородне лозе.

После Маричке битке, јужније српске земље признале су власт султана. Политички и војнички добро организована, држава рашког кнеза је уливала наду да се може одолети и турским нападима. Границе српске државе померају се на север. Угарски вазал Радич Бранковић потиснут је 1379. Његове области Кучево и Браничево, кнез Лазар је припојио својој држави. Крајем осме деценије Лазар је значајно проширио своју област према северу и границу померио на реке Саву и Дунав.

КНЕЗ КАО ЦАР

ЛАЗАР Хребелјановић се на повељама потписивао као кнез. Народно предање га је запамтило као цара српског, али је историјски најверодостојнији стих који каже, "наша круно, славни кнез Лазаре, ти цар јеси ал` се зовеш кнезом". Познати учењаци Шафарик и Ђура Даничић следили су траг предања. Ђурађ Бранковић у својим хроникама помиње Лазарево венчање за царство. У руском летописном своду из времена руског цара Ивана Грозног, српски кнез се појављује са царским звањем. Преписивачи руског свода користили су "Путопис ђаконa Игњатија" и Житије деспота Стефана Лазаревића од Константина Филозофа.

Историја Лазара Хребелјановића препознаје као кнеза, а народ као мученика и богоугодног цара. Непознати аутор "Житија кнеза Лазара" записује да српски владар "из прекомерне кроткости и смерности, особина које су одликовале косовског великомученика, није хтео да се узвиси достојанством вишим од кнеза". У појединим документима и похвалним списима, Лазар се помиње као "велики кнез". Владимир Мошин је утврдио да та титула подразумева власт над свим српским земљама.

"Слово о кнезу Лазару" патријарха Данила Трећег има несумњиву историјску вредност. Српски владар се у "Слову" појављује као велики кнез. Придев "велики"

је епитет везан за одређену личност, а не део титуле. У канцеларијском приручнику Цариградске патријаршије из 1386. године пише "преузвишени велики кнеже, у господу премили и вазљубљени господине". Лазар се директно не помиње, али се неспорно мисли на њега. У повељи коју је издао 1388. године у интитулацији пише: "велики кнез Лазар".

Историјски извори настали после Косовског боја помињу титулу велики кнез. Стефан Лазаревић је поклонио манастиру Хиландару неколико села и цркву у Ибру "у помен вечни и душевну ползу себи и родитељима мојим, светопочившем великом кнезу Лазару".

ПОД БЛАГОСЛОВОМ ЦРКВЕ

ТИТУЛА самодржац је преузета из Византије, али је у Србији добила шире значење. Подразумевала је световну власт са црквеним благословом. Кнез Лазар је због духовног и политичког прегнућа заслужио благослов и првенство у владарству. У интитулацијама у повељама појављује се као "самодржац" или "самодржавни господин". Поп Марко записује "у дане благовернога и христољубивог кнеза Лазара, самодржац све српске земље". Ктиторски натпис у Новој Павлици, задужбини браће Мусића, потврђује ову титулу, "самодржац све српске земље".

Патријарх Спиридон и Црква су у кнезу Лазару препознали наследника светородне лозе Немањића. Црква је благословила кнеза, али нема података о његовом крунисању за самодржца свих Срба. У подељеној и завађеној Србији установа сабора се није поштовала као у време немањићких владара. Сабор у Пећи 1375. године, када је устоличен патријарх Јефрем, одржан је у крњем саставу. То указује да је институција државног сабора изгубила на значају.

Поштовање које му је указивала Српска црква уважавали су и обласни господари. Краљ Срба и Босне Твртко Котроманић имао је амбиције као и кнез Лазар, али не и подршку Цркве. Владар Рашке је својим прегнућем и политичким понашањем наликовао првим Немањићима, као што је и Српска патријаршија у његово време подсећала на Српску аутокефалну архиепископију с почетка 13. века. Самодржац свих Срба је задужио Цркву великим и значајним поклонима. Светогорске манастире богато је даривао. Као градитељ, могао се мерити са Немањићима а неке од њих је и превазишао.

СРБИЈА ЗЕМЉА НАДЕ

"ЉУБЕЗНИ господин Лазар Хребелјановић" је преко сродничких веза створио "породични савез" који је требало да прерасте у велику државу. Рано се ородио са познатим великашима, Вуком Бранковићем, господарем Косова, бугарским царевима Јованом Александром, Николом Горјанским, мачванским баном, и утицајним зетским господаром, Ђурађом Страцимировићем Балшићем. Али турска опасност са истока онемогућила је његове намере.

Држава самодржца свих Срба, достигла је завидну величину уочи боја на Косову. Простирала се од изворишта Јужне Мораве до Дунава, Саве и Дрине са престоним градом Крушевцем. Лазару су припадали Ниш, Ужице и богата рударска средишта,

Ново Брдо и Рудник. Држави је прикључио Мачву, Кучево и Браничево, крајеве које Немањићи раније нису успели да задрже. Област Кучева и Браничева није била спорна, јер кнез Лазар није раскидао вазалне односе према угарском краљу Лудвигу Првом.

После смрти Лудвига Првог, заједно са краљем Твртком кнез Лазар иступио је против Жигмунда Луксембуршког, претендента на угарски престо. Користећи кризу у Угарској, нападао је Београд и Голубац. Измирио се са новим краљем Жигмундом, прихватајући вазалне обавезе. Повеља из 1406. године то потврђује. Кнез Лазар, "љубезни господин", одржавао је срдчане односе са локалном феудалном властелом. Поштовали су га челник Муса, господар око Копаоника, Цреп Вукославић, управник краја око Параћина и Лешја, кефалија Гојислав, намесник Новог Брда. Кнежеви послушници били су челник Михо, жупан Петар, логотет Ненад, логотет Новак и властелин, Витомир који се истакао у борби против Турака. Непослушну властелу Николу Зоића и Новака Белоцрквића без муке је покорио.

Пред одлучујући окршај са Турцима, Моравска Србија је била земља спасења и наде, сведоче Константин Филозоф и монахиња Јефимија. Придошли духовници и избеглице унели су духовну живост на простор Лазареве државе. Захваљујући њима оживљавају стара и подижу се нова верска седишта.

ЉУБАВ ПРЕМА ЦРКВИ

ЉУБАВ светог кнеза Лазара према божанској цркви Христовој огледала се и у љубави и усрђу које имађаше према светим храмовима и манастирима. Он постаде ктитор и добротвор многих цркава и манастира, и то не само у својој држави него и далеко ван њених граница. Као прво славно дело које учини, после измирења цркава, беше подизање дивне цркве светог Стефана у славном граду Крушевцу, познате и до данас под именом Лазарица.

Затим, као што пише за њега патријарх Данило ИИИ, "овај христољубиви владар горе и хумове своје државе испуни обитељима монашких жилишта", где се настанише и живљаху монаси "који себе Богу ородише усамљеношћу и сваким молитвеним тиховањем". Ово је било после 1371. године, када су, бежећи испред Турака, многи монаси из освојених крајева Балканског полуострва и Свете горе дошли у слободну Лазареву државу, и овај монахољубиви владар дао им је да се настане у његовим моравским крајевима особито око Крушевца и Сталаћа (где још и данас има многих цркава, црквишта и манастиришта из тога доба).

КНЕЗ ЛАЗАР И КОСОВСКИ ЗАВЕТ (3)

Против турске најезде

ОСОБИТО су у земљу кнеза Лазара долазили монаси звани синаити, названи тако по свом великом учитељу преподобном Григорију Синаиту. Ови подвижници и молитвени тиховатељи, на челу којих беше монах кир Григорије Синаит, ученик великог Григорија Старијег, замолили су српског кнеза да им подари неко усамљеничко место, где ће моћи да се богоугодно подвизавају у миру и

неузнемирености од света. Свети кнез сазида тада у тихом и скровитом месту у браничевом Ждрелу, на реци Млави, цркву Пресвете Богоматере и око ње основа манастир, а својом владарском повељом од 1379. године утврди га и снабде имањем, па га подари овим чесним синајским монасима и кир Григорију Синаиту. Све ово потврди и патријарх српски Спиридон, заједно са црквеним сабором у Пећкој патријаршији. Овај манастир и до данас постоји и назива се Горњак, а посвећен је Ваведењу Пресвете Богородице.

У то време допутовао је у Крушевац старатељ монашке болнице у светој лаври хиландарској монах кир Герасим (иначе брат Лазаревог зета Вука Бранковића). Он се јавио кнезу Лазару и изнео му да оболели и стари монаси у светој обитељи Светога Саве и Симеона очекују кнежеву утеху и помоћ. Кнез је одмах издао повељу о томе (1380) у којој је наложио “да се у болницу хиландарску даје сваке године по стотину онгија (златника)”, а ради исхране и неге болесних монаха завешта још и два села: Јелашницу с међама и Јелашницу с црквом, што је све опет потврдио и патријарх Спиридон својом патријаршком граматом.

ПРОСТРАНА ПРИПРАТА У ХИЛАНДАРУ

МОНАХ кир Герасим је испричао кнезу како се многи и многи посвећују иночком образу у Хиландару, па је црква скоро недовољна да све њих у себе смести. По угледу на велике задужбине Немањића, Лазар је послао неимаре и све остало што је било потребно, те је у Хиландару, уз главну цркву краља Милутина, саградио дивни и пространи пронаос (припрату), те се на тај начин и он уврстио у ред великих и светих задужбинара Немањића. Руском, пак, манастиру светог Пантелејмона на Светој гори кнез је повељом од 1381. године, приложио цркву Спасову у Хвосну, уз још нека села и потребне привилегије.

Истом манастиру приложише тада челник Муса и његови синови му Стефан и Лазар село Уларе и цркву светог Николе на Лабу, за спомен покојне супруге и мајке њихове Драгиње, рођене сестре кнежеве, што је Лазар такође потврдио нарочитом повељом. Својом повељом, он је потврдио и дарове војводе црничког Црепа, село Мутницу и Паракинов Брод, које је овај завештао лаври св. Атанасија у Светој гори.

Честити кнез брињаше и о српским монасима у Светој земљи. На молбу јерусалимског патријарха Михаила он је 31. августа 1388. године писао кнезу Дубровачке републике да се српским монасима у Јерусалиму, настањеним у манастиру светог архангела Михаила, задужбини Светог Саве и краља Милутина, исплати заостали стонски доходак. Свети кнез је слао прилоге и манастиру на Синају и манастирима у Влашкој.

Но највећа задужбина кнеза Лазара био је његов манастир Раваница, основан 1381. године и посвећен Вазнесењу Господњем (Спасовдану). Градњу ове дивне задужбине поверио је главном неимару Раду Боровићу, који је сазидао величанствену цркву у најлепшем српско-византијском стилу. Очевидац свега тога, српски патријарх Данило ИИИ, у свом “Слову о кнезу Лазару” овако описује кнежево украшавање манастира Раванице:

“Божанску је цркву прекрасним мраморјем украсио, златом и сребром је

божанствене иконе изобразио. И не само иконе, него је и зидове златом просветлио. Манастир је оградио високим пиrhoвима (кулама) и чврстим зидовима, и утврдио оградом, какве до тада нигде није било”.

Исте године кнез Лазар издао је своју владарску повељу овом светом манастиру и обдарио га великим добрима у Поморављу, Подунављу и Посавини. За првог игумана новосабраној братији у Раваници он је поставио кир Арсенија “мужа обдарена врлинама, украшена разумом, који имађаше дар Светога духа да учи многе”. У то време у Раваници се подвизавао и свети Ромило Раванички, који се ту и упокојио и био погребен с јужне стране припрате раваничког храма. После мученичке кончине светога кнеза и његове ће свете мошти бити пренете у свету обитељ раваничку.

ОТВАРАО НАРОДНЕ ШКОЛЕ

Еванђелско христољубље и човекољубље кнеза Лазара није се огледало само у томе што је окупљао у својој земљи монахе подвижнике и исихасте (молитвене тиховалнике) и обнављао им или оснивао нове обитељи, него и у томе што је подизао и обнављао и многе парохијске цркве за христољубиви народ свој и што је родитељски збрињавао сиротињу и болеснике, подижући и издржавајући сиротишта и болнице. Уз то још, он је при црквама и манастирима отварао народне школе, ради просвећивања свога народа. Школу је отворио и у престоном граду Крушевцу, где су се учили његови синови и кћери и остала српска деца. На Лазаревом двору су се окупљали многи учени и мудри људи, уметници зографи и златари, особито из јужних српских и грчких крајева, бежећи испред турске најезде.

О томе бекству хришћана овако говори Константин филозоф у свом опису живота кнеза Лазара и сина му деспота Стефана:

“Када свети кнез, вели он, утврди оно прво добро (тј. измирење цркава), он одмах пређе на друге ствари: где год је видео ма које врсте градова и области и обитељи и цркве благочестивих, где су (од Турака) једне огњем попаљене, а друге порушене, и многа убиства и реке крви које су текле, и друго томе слично, он је све то поправљао, у ред доводио и успокојавао. Јер одавно већ грчка држава опадаше, а исмаилћани се умножаваху; и разлише се чак и у западне крајеве...

Исмаилићански род се све више изливаше као неки скакавци: једне су од хришћана одводили, друге заробљавали, треће пленили, четврте клали, као огањ ломећи и све сатирући где год се појављиваху, и увек се наметаху; ишли су да и оно што је остало поједу и немилостиво погубе. И безнадежан је био изглед да се ово измени за нас који грешимо и који се не обраћамо јединоме који мења све”.

ИСМАИЛИЋАНИ КАО СКАКАВЦИ

Кнез Лазар се у неколико махова борио против ове турске најезде. “Он није трпео да више чека и да пренебрегне своје удове, и уз то још Христове удове, да се секу и кидају, него одлучи или да уклони стид њихов од свију, или сам да умре и да то још посведочи мучеништвом”. Јер, Турци су стално напредовали, и огњем и мачем,

неправдом и насиљем крчили су себи пут све даље и даље на запад. Они се нису задовољавали чак ни плаћањем данка и пореза од стране хришћана, него су тежили да све хришћанске народе себи потпуно покоре и поробе.

Тако су за неколико година освојили велике и тврде градове Сер, Софију и Солун, а 1386. освојише и српски град Ниш. На челу велике турске војске био је султан Мурат (1362-1389). Његов први сукоб са војском Лазаревом догодио се код места Плочника на Топлици 1387. године (сада село Плочник код Прокупља), где је Мурат утекао испред кнеза Лазара. Следеће године Муратова војска продрла је у Босну. Тамо је пресрео храбри војвода краља Твртка Влатко Вуковић, и јуначки победио код града Билеће. Све ово, међутим, није зауставило Турке, него само подстакло Мурата да се још више и многобројније припреми за одсудну битку са кнезом Лазаром и његовом храбром војском. И султан је почео да се силно наоружава и велику војску прикупља

КНЕЖЕВА ВЕЧЕРА

АЛИ као предзнаци скоре несреће српске беху се опет појавили унутрашњи раздори, свађе и издајства и властољубље старешина српских. Не беше једнодушности и оданости кнезу Лазару, те зато он мораше молбама и преклињањима да позива Србе у бој на Косово. Кнез је, наиме, одржао државни сабор у Крушевцу, са својим војводама и велможама, и одатле је упутио општу поруку свеколиком српству: “Ко не дошо на бој на Косово, од руке му ништа не родило, рујно вино ни пшеница бјела...” Но и поред кнежевог позива многи се великаши не одазваше, а западни хришћани своју помоћ не упутише. Лазар је на двору одржао своју кнежевску вечеру, на којој је позвао све присутне војводе и великаше на мир и слогу против некрста. Затим се српска војска почела окупљати око града Крушевца, и на челу са кнезом Лазаром и високим војводама, кренула на југ у правцу Косова.

КНЕЗ ЛАЗАР И КОСОВСКИ ЗАВЕТ (4)

Божја служба у Самодрежи

СВОЈУ војску је припремио и Лазарев зет Вук Бранковић господар Косова и Приштине, јер Муратова војска управо беше кренула северно од Скопља, најпре на његове крајеве. Српском кнезу у помоћ крену и војвода босанског краља Твртка, Влатко Вуковић, а са њим и бан Иваниш Хорват из Хрватске.

Ђурађ Страцимировић Балшић, зет кнеза Лазара, из страха од турске одмазде, није помагао српску одбрану на Косову пољу, као ни друга два Лазарева зета - Јован Александар, бугарски царев и мачвански бан Никола Горјански. Византијски цар је својим трупама помогао турски напад на Србију. Српски господари у Македонији, браћа Драгаш и краљ Марко, после Маричке битке постали су турски вазали. Преко њихове територије Турци су несметано насртали на слободне српске земље.

Дан пре битке, кнез је своју војску окупио око беле Самодреже цркве, где би одслужена служба Божја и сва војска редом причешћена, Лазар је предосећао да ће

он и његови витезови овде погинути "за Крст Часни и слободу златну". За то време војска султана Мурата, са војсковођама Евреносом, Сарицем и Балабаном и многим трупима турских емира из Мале Азије и Персије, беше се слегла на Косово поље, између града Приштине и река Лаба и Ситнице. Са војском су били и Муратови синови Јакуб и Бајазит. На дан боја на Видовдан, у уторак 15. јуна 1389. године, на светог пророка Божјег Амоса, свечарску славу кнеза Лазара, честити кнез Лазар још једном се помоли Богу и изговори охрабрујућу беседу својој војсци пре самог окршаја. То је овако описао потоњи патријарх српски Данило ИИИ:

СМРТ ИЛИ РОБОВАЊЕ

"КАДА се Мурат", "устреми као велики лав са великом силом, он сакупи безбројно и неизрециво мноштво војске многе себи у помоћ и приближи се земљама српским. А благочестиви и свехвални кнез Лазар, увидевши свирепи наилазак овог гордог и охолог, најпре Бога из дубине срца у помоћ себи призва, говорећи: "Боже, законпреступници устадоше на ме и судиште крепких заиска душу моју. Мржњом неправедном омрзнуше на нас, и оружје извукоше и напрегоше лукове своје, да нас устрељају, закољу и усмрте. А Ти нас, Господе, не остави, већ нам помози; и да уђе оружје њихово у срца њихова, и лукови њихови да се сломе. Нека разумеју да си Ти Бог, једини Творитељ преславних чудеса."

Затим посла по благороднике своје, велможе и војводе и војнике, велике и мале.

Призвавши их себи, рече им о наиласку безбројних иноплеменика. Када се сви утишаше, он им тихим и спокојним гласом свима скупа говораше:

"Ви, о другови и браћо моја, велможе и благородни, војници, војводе, велики и мали, сами сте знали и видели колика нам је добра Бог у животу свом даровао, и ничега красног и слатког овога света, славе и богатства и свега што је људима потребно не лиши нас; него, штавише, Он нам и умножи. Зато ако нам што невољно и болно буде, да не будемо недобротворни и неблагодарни Њему за ово. Ако нам мач, или рана, или хиљаде смрти догоди се, поднесимо то слатко за Христа и за благочестиву веру нашег отачаства. Боље нам је у подвигу смрти, неголи стидан и ропски живот. Боље нам је у боју од мача смрт поднети, неголи плећа непријатељима нашим дати. Много поживесмо за свет, постарајмо се, дакле, да ускоро подвиг страдалачки примимо, да бисмо поживели вечно на небесима. Именујемо себе војницима Христовим, страдалцима за веру, како бисмо се уписали у књигу живота. Не поштедимемо тела наша у борењу, да од Подвигополоника светле венце примимо. Страдања рађају славу, а трудови посредују за починак."

Тим и другим речима кнез наоружа војнике и на подвиг многе традалце припреми. И свехвални, мужаствени и благородни ратници које роди и подиже српска земља као прекрасне младице и изабране кедре ливанске, милом и љубљеном своме господару овако одговараху:

ЖИВА ЖРТВА ГОСПОДУ

"МИ, господине наш, откако заједничком природом од оца и мајке рођени бисмо, Бога и тебе познасмо. Бог нас подиже, а ти васпита, као чеда отхрани и као синове дарова, као браћу заволе и као другове успоштова. Сви ми заједничари и пријемници бисмо славе, богатства и свих красота света, весеља и радости и

војинства. Љубав и част, све обилно од тебе примисмо, да радо за тебе, за веру и за отачаство умремо. Нећемо поштедети себе, знајући да после овога имамо отићи и са прахом смешати се. Умримо да свагда живи будемо, принесемо Богу себе жртву живу, не као негда привременим и преварним гошћењем за насладу нашу, већ у подвигу крви своје.

Не поштедимо живот свој, да живописан узор после овога другима будемо. Не бојмо се страхоте која иде на нас, ни устремљења нечастивих противника насрнулих на нас. Ако на страх и губитак будемо мислили, нећемо се добра удостојити. Ако бисмо о неком таштом делу мислили, ништа од часних подвига не бисмо остварили. Ми се имамо борити са Исмаилћанима као са нашим непријатељима, макар нам мач главу, копље ребра и смрт живот узели. Ми, садругови и саборци, узмимо тегобу негдашњих војника који су сада код Христа, да бисмо се с Христом прославили. Ми смо једна природа људска подвргнута истим страстима, и један гроб да нам буде, и једно поље нека прихвати тела наша са костима, еда би нас прихватила светла еденска (рајска) насеља".

МИЛОШ УБИ СУЛТАНА

КАДА затим отпоче крвави бој између Крста и некрста, између хришћана и мухамеданаца, тада један од Лазаревих војвода, по имену Милош Обилић, успе да се пробије до самог шатора султана Мурата и да овога распори ножем и убије. Ово учини војвода Милош и због тога што су га многи завидљивци опадали код кнеза да ће он бити српски издајник. Муратово убиство спрва унесе велику пометњу у турску војску, и тада је Лазарева војска нагло напредовала. Сам кнез се јуначки борио и, како за њега каже Тронушки летописац, "имађаше на себи шеснаест рана када је усео на трећег коња, пошто два под њим већ беху убијена".

Но промисао Божји беше кнезу и Србима назначио други исход из ове борбе. Јер после првог српског налета и погибије султана Мурата, његов син Бајазит прикри смрт турскога цара и силним налетом и лукавим замкама ухвати и погуби честитога кнеза и многе његове војводе.

О томе овако пише Константин Филозоф:

"Када кнез устаде и крете на Исмаилћане, сукоб би на пољу Косову. И у први мах одолеваху Лазареви људи и побеђиваху. Али већ не беше време за избављење. Стога син турскога цара (Бајазит) ојача опет у тој самој бици и победи, јер је Бог тако допустио да се овај велики Лазар и они који су са њим увенчају венцем мучеништва. Лазар достиже блажену смрт тако што му је глава посечена, а његови мили другови молили су усрдно да буду погуљбени пре њега, да не виде смрт његову. Ова битка би године 1389, месеца јуна 15. дан, када Лазар прими мученичку смрт".

НЕБЕСКО ЦАРСТВО

ПО свеопштем народном и древном предању, светом кнезу Лазару се пред ову битку јавио анђео Господњи и питао га којем се жели приволети царству, да ли

царству земаљском или царству небеском? Помоливши се најпре у себи, небочежњиви кнез је одговорио анђелу Божјем: "Ако ћу се приволети царству земаљскоме, оно је за малена, тренутно и пролазно, а небеско царство је увек и до века."

И тако се богољубиви владар српски свецело определио за Царство Христа Цара на небесима и са свим својим христољубивим народом смирено покорио свесавршеној вољи Божјој, која је врховни закон неба и земље. Зато је и сада, пред целатом Бајазитом, мирно и спокојно стајао, очекујући да прими мученичку смрт за веру Христову и за отачаство народа свога хришћанскога.

КНЕЗ ЛАЗАР И КОСОВСКИ ЗАВЕТ (5)

Господе, спаси народ мој

КНЕЗ Лазар није тражио слободу "по сваку цену", тј. слободу од Бога и без Бога, него слободу у Богу и са Богом, и зато је мирно приклонио главу под мач нехришћанинов, молећи се у себи Богу овако:

"Створитељу мој, који судиш знане и незнане грехе наше, Теби вапијем и Теби се молим: опрости ми све што сам пропустио учинити по светој вољи Твојој, и спаси овај народ мој, или боље рећи не мој него Твој народ, Господе."

Затим предаде душу своју у руке Подвигоположника Христа. Раоставивши се од тела земљаног и царства земаљског ради Христа, он спасе душу своју и душу народа својега, задоби бесмртно царство небеско и Богу приведе мноштво мученика. А и свето тело његово Господ не предаде распаљивости, него га прослави нетрулежношћу и многим даровима чудотворства.

Наиме, када Бајазит виде с каквим достојанством прими смрт овај хришћански кнез, он после битке допусти монасима који искаху тело Лазарево те га они узеше и чесно погребеше у цркви Светог вазнесења у Приштини. После, пак, годину дана Лазареви синови Стефан и Вук, по савету српског патријарха и заједно са клиром и народом, открише мошти светог великомученика и нађоше тело његово нетљено (нетрулежно) и читаво, које испушташе многи и благохулни мирис. Јер Господ даде нетљеност светом телу његовом као несумњиви доказ мучеништва његовог за Христа и богоугодног живота и светости његове. Узевши свето тело, сви скупа кретоше у литији ка задужбини његовој манастиру Раваници. Успут свратише у манастир Нову Павлицу, задужбину Лазаревих сестрића браће Мусића, који такође изгибоше на Косову.

На том путу литију срете чесна удовица Лазарева, кнегиња Милица. Ту свечану, али и тужну литију овако описује српски патријарх Данило Трећи:

"БЛАГОЧЕСТИВА и достојна хвале, кнегиња Милица, са прељубазна два сина њена и са свима благородницима, изишавши у сретање и близу бивши моштију новомученика Лазара, на њих је пала и загрлила их. Изван себе је била, као да је постала полумртва. А затим, тргнувши се као од сна, вапајима великим уздисаше: `Авај мени, што ми се деси! Изненада ми љуто оружје прође кроз душу моју. Слично Јеремији и мени ово дође. Послушај ме како уздишем, како тужим, а нема никога да ме утеши. Девојке моје и младићи моји одведени су у ропство. Обешчади ме мач као смрт у дому. И сви непријатељи моји чуше за зло моје и зарадоваше се.

Тако примих изненада. Ово ли ја чеках: пасти и лишити се супружанства и милог ми и љубазног господина кнеза, са светлим и изабраним и мужаственим и храбрим оружницима. Плачите са мнош поља и долине, што бисте заједничари тела и крви ових. Ридајте са мнош и тужите ви мајке прељубазне деце, жене добропобедних мужава, рођаци љубазних својих...

И сви остали ово слушаху, и вапајима и гласовима и уздасима све место оно испуњаваху. А мношто људи благородних и народа стече се, и сви саставише плач и ридане неутешно. Од болова и уздаха срца као лавови да ноктима утробе раздираху. Синови оца зваху, и потчињени господара свога. Сви скупа заједно страдаху и трпљаху болове, страдајући као да су ван себе."

Тако о томе пише патријарх Данило. А о тој свеопштој и свенародној тузи и болу за светим кнезом, пише и споменути Константин Филозоф:

"А тада не беше места у целој земљи тој где се није чуо тужни глас риданја, и вапај који се не може ни са чим упоредити; толики беше да се свим овим ваздух испуни, тако да је у свим овим пределима Рахила плакала и није хтела да се утеши, не само због побийене деце своје, него и због богоизабраног господина Лазара, јер ни њега ни њих више нема на земљи."

Бој на Косову пољу снажно је деловао на савременике, али је остало мало поузданих вести о току и исходу битке. У жестоком судару двеју војски погинула су оба владара, кнез Лазар и султан Мурат. На Косову пољу погинуо је косовски великомученик Лазар и његови витезови са читавим поколењем српске властеле.

ЈЕДНА ЗЕМЉА, А ДВА ГОСПОДАРА

Цар Мурате у Косово паде,
Како паде, ситну књигу пише,
Те је шаље ка Крушевцу граду,
На кољено српском кнез Лазару:
"Ој, Лазаре, од Србије главо!
Нит је било, нити може бити:
Једна земља, а два господара,
Једна раја, два харача даје;
Царовати оба не можемо,
Већ ми пошљи кључе и хараче,
Златне кључе од својих градова.

КНЕЖЕВА ВЕЧЕРА

Славу слави српски кнез Лазаре
у Крушевцу, мјесту скровитоме.
Сву господу за софру сједао,
сву господу и господичиће:
с десне стране старог Југ-Богдана,
и до њега девет Југовића;
а с лијеве Вука Бранковића,
и осталу сву господу редом;

у заставу војводу Милоша,
и до њега двије српске војводе:
једно ми је Косанчић Иване,
а друго је Топлица Милане,
Цар узима златан пехар вина,
па говори свој господи српској:
Коме ћ` ову чашу наздравити?
Ако ћу је напип по старјештву,
напићу је старом Југ-Бодану;
Ако ћу је напип по господству,
напићу је Вуку Бранковићу;
ако ћу је напип по милости,
напићу је мојим девет шура,
девет шура, девет Југовића;
ако ћу је напип по љепоти,
напићу је Косанчић Ивану,
ако ћу је напип по висини,
напићу је Топлици Милану.
Та, никоме је другом напип нећу,
већ у здравље Милош Обилића!
Здрав Милошу, вјеро и невјеро!
Прво вјеро, потоња невјеро!
Сјутра ћеш ме издат на Косову,
и одбјећи турском цар-Мурату!
Здрав ми буди, и здравицу попиј,
вино попиј, а на част ти пехар!"
Скочи Милош на ноге лагане,
пак се клања до земљице црне:
"Вала тебе на твојој здравици,
на здравици и на дару твоме:
ал` не вала на таквој бесједи!
Јер, тако ме вјера не убила,
Ја невјера никад био нисам,
Нит сам био, нити ћу кад бити,
него сјутра мислим на Косову
за ришћанску вјеру погинути!
Невјера ти сједи уз кољено,
испод скута пије ладно вино -
а проклети Вуче Бранковићу!
Сјутра јесте лијеп Видов-данак,
виђећемо на пољу Косову
ко је вјера, ко ли је невјера!
А тако ми бога великога,
ја ћу отић сјутра на Косово,
и заклаћу турског цар-Мурата,
и стаћу му ногом под гроце;

ако ли ми Бог и срећа даде
те се здраво у Крушевац вратим,
везаћу га уз то бојно копље,
као жена куђељ уз преслицу
носићу га у поље Косово!"

КНЕЗ ЛАЗАР И КОСОВСКИ ЗАВЕТ (6)

Запад слави победу

Најстарија вест о Косовском боју забележена је дванаест дана после битке. Руски монах и ходочасник Игњатије затекао се на турској територији. Он сведочи: "Мурат је био отишао у рат против Лазара, српског кнеза. Кружио је глас да су обојица, Мурат и Лазар, били убијени у једној бици. Заstraшени овим немирима, пошто смо се налазили у држави Турској, митрополит отпусти монаха Михаила, епископ Михаило отпусти мене, Игњатија и Сергеја Азакова, свога монаха."

Ниједном речју, монах не спомиње турску победу. Напротив, Муратова смрт је изазвала немире и пометњу у европском делу турског царства.

Краљ Твртко Котроманић је писао почетком августа Трогиранима, два месеца касније и Фирентинцима, славећи победу над Турцима. Босански краљ се хвалио да је победа дело његове војске коју је предводио Влатко Вуковић. Писмо Фирентинцима није сачувано, али се из њиховог одговора 20. октобра 1389. године може наслутити садржај Твртковог писма. Фирентинска општина је честитала краљу твртку победу. На Запад су стизале вести о хришћанској победи. Звона цркве Нотр-дам у Паризу су се огласила, славећи победу над неверницима. У вестима које су стизале прецизно се одређује датум битке и наглашава место погибије султана Мурата. У тим вестима султанова смрт се приписује дванесторици заверених ратника. Број војника ангажованих у бици није поуздан. Филип Мезијер помиње двадесет хиљада ратника на обе стране. Он је октобра 1389. године записао да су Мурат и његов син потпуно разбијени у пределима Арбаније. Пословично добро обавештени, Млечани су у јулу 1389. дочекали "за смрт реченог господина Мурата". Послали су писма султановим синовима Бајазиту и Јакубу, не знајући за погибију овог другог.

Из писама византијског ретора Димитрија Кидона упућених изгнаном цару Манојлу, не наслућује се турска победа. "Онај проклетник (Мурат) веома осиион према Богу и његовој баштини а истовремено веома дрзак према свима, сада нестаде и погибе." У другом писму Кидон каже: "И тако твоја одсућност сада нама помрачује радост због победе над непријатељем." За разлику од ових вести, Константин Философ, биограф деспота Стефана Лазаревића, приписује победу Турцима.

Губици у Косовском боју били су поразни за обе стране у сукобу. Османско царство је лакше преболело сатирање своје војске. Србија није могла да надокнади погибију кнеза Лазара, феудалног племства и витезова. Остала је обезглављена на дуже време. Последице битке на то недвосмислено указују.

Одмах после боја тело кнеза Лазара сахрањено је у цркви Светог Спаса у Приштини. Његова породица је уз благослов српског патријарха и епископа,

пренела мошти Косовског Новомученика у манастир Раваницу. Мошти су успут почивале у манастиру Нова Павлица, задужбини Мусића, косовских страдалника. Милица је у Раваници дочекала поворуку са Моштима свога мужа. Константин Философ сведочи: "А тада не беше места у целој земљи тој где се није чуо тужан глас ридања и вапај који се не може ни са чим упоредити; толики беше да се свим овим ваздух испуни."

Годину или две после Косовског боја, кнез Лазар је проглашен за свеца. За време велике сеобе Срба под патријархом Арсенијем ИИИ Чарнојевићем 1690. године, мошти светог кнеза Лазара пренете су у Сент-Андреју, а седам година касније у фрушкогорски манастир Врдник. У доба револуције 1848. године његове мошти су премештене у Фенек, потом у Кленак. После три месеца враћене су поново у Врдник.

Почетком Другог светског рата, архимандрит Лонгин Лазарева мошти склања у манастир Бешенево, а априла месеца 1942., пред усташким злочинцима и пренете су у београдску Саборну цркву где су пребивале до 1989. године, када су, након свечаног обиласка српске земље, после 600 година, враћене у манастир Раваницу, где почивају и данас.

Мученичка смрт кнеза Лазара и његово опредељење за царство небеско дубоко су укоренењени у свести српског народа који је у његовој жртви препознао своју историјску судбину. Србија је на Косову пољу изгубила свеца који ће свеколико утицати на духовни идентитет српског народа.

Погибија кнеза Лазара и његове војске остаће као јединствен пример духовне победе хришћанске цивилизације. По историјским последицама и духовном значају, Косовска битка припада реду судбоносних битака, као што су Термопилски кланац (480. година п.н.е). Битка код Поатјеа (732 године) и Куликовско поље (1380. године).

Српски народ рачуна историјско време према Косовском боју, сви остали догађаји су се одиграли пре или после њега.

Исидора Секулић

КОСОВО, НИТИ ЈЕ ПРЕСТАЛО, НИТИ ЈЕ НЕСТАЛО...

Од кнеза Лазара и Мурата, преко разних устаника, преко владарских напора Његошевих и његове поезије, преко Куманова, преко Албаније и Кајмакчалана, преко средњовековне наше уметности, преко Мештровића - оно, Косово, живи и живеће и сутра и прекосутра, иако увек као нешто друго и треће, политичко, културно, уметничко, научно. Косово које је све већа и већа сума истина с којима се ми дружимо и у нечем битном не мењамо. Као што латинске државе још од древног Рима повлаче свој иус, нус, фас, то јест вољу, правицу и наредбе од људи и по Божјем и моралном закону, тако ми носимо наслеђе косовско даље кроз разне савремене догађаје, али увек са везаношћу за нешто што је древно косовски елеменат у нашим природама и опредељењу...

Миодраг Павловић

ГОВОР КНЕЖЕВ УОЧИ БИТКЕ

Нико још није проклео то поље
где су нам косидбу косови спремили,
ево ја га проклињем пре но што га угледах
и нико то не чује, у самоћи зборим.

Много се бунара у кнежевини отвара ноћас
да посечене главе јунака сутра
у бистрину века векова приме.
И вук је кроз коби питом постао,
а траве у подрумима мог двора
подивљале подижу камен.

Са земљом ме растају,
узвишености у љуте скутове сам изгнан.
Но војске и мноштва за поразе знају,
у самоћи ја само победу имам да бирам.
Могу ли скупити реке рајске
да опточим народ свој
оклопом воде вечне?
Залуд ме царем зову
кад ми велике моћи нису дате!
Дрвећу бих завештао своје мошти
да се разлистају и плодне постану
судбином стабала.
Но час ни брдо преображења
нису још стигли,
коло је мучења у мени с обртањем
почело.

Сутра, сутра тек, иза седам брегова
прићи ћу дворима обећаним,
сиротиште је тамо за сироте
чију поворку водим ево за руку кроз ноћ.

ПОХВАЛА СВЕТОМ КНЕЗУ ЛАЗАРУ

У красотама овога света васпитавао си се од младости своје,
о нови Мучениче кнеже Лазаре,
и крепка рука Господња међу свом земаљском господом
крепког и славног показа те.
Господствовао си земљом отачаства ти
и у свим добротама узвеселио си уручене ти хришћане
и мужаственим срцем и жељом побожности
изашао си на змију
и непријатеља божаствених цркава,

расудивши да је неистрпљиво за срце твоје
да гледаш хришћане отачаства ти овлане
Измаиљћанима,
не би ли како ово постигао:
да оставиш пропадљиву висоту земаљског господства
и да се обagriш крвљу својом
и сјединиш са војницима Небеског Цара.
И тако две жеље постигао јеси:
и змију убио јеси
и мучења венац примио јеси од Бога.

Сада не предај забраву вољена ти чеда
која си сирота оставио преласком твојим,
јер откако си ти у небеском весељу вечном,
многе бриге и страдања обузеше вољена ти чеда
и у многим мукама живот проводе,
пошто су овлане Измаиљћанима.
И свима нам је потребна помоћ твоја,
те се молимо моли се заједничком Владики
за вољена ти чеда
и за све који им са љубављу и вером служе.
Тугом су многим здружена вољена ти чеда,
јер они што једоше хлеб њихов подигоше на њих буну
велику
и твоја добра у забрав ставише,
о Мучениче.
Но ако си и прешао из живота овога,
бриге и страдања чеда својих знаш
и као Мученик слободу имаш пред Господом.
Преклони колена пред Владиком Који те венчао,
моли да многолетни у добру живот
вољена ти чеда проводе богоугодно,
моли да православна вера хришћанска
неоскудно стоји у отачаству ти,
моли победитеља Бога
да победу подари вољеним ти чедима,
кнезу Стефану и Вуку,
за невидљиве и видљиве непријатеље,
јер ако помоћ примимо с Богом,
теби ћемо похвалу и благодарене дати.
Сабери због својих сабеседника, Светих Мученика,
и са свима се помоли Прославитељу ти Богу,
извести Георгија,
покрени Димитрија,
убеди Теодора,
узми Меркурија и Прокопија

и 40 севастијских мученика не остави,
у чијем мучеништву војују чеда твоја
вољена.
кнез Стефан и Вук,
моли да им се пода од Бога помоћ,
дођи, дакле, у помоћ нашу, ма где да си.

На моја мала приношења погледај
и у многа их урачунај,
јер теби не принесох похвалу како ми
приличи,
већ колико је могуће маломе ми разуму,
па зато и мале награде чекам.
Не ниси ти тако, мили мој господине и
свети мучениче,
био малодаран у пропадљивом и
маловечном,
колико више у непролазном и великом,
што примио јеси од Бога,
јер телесно страну мене у туђини
исхрањивао јеси изобилно,
те сада те молим обоје:
да ме исхраниш
и да утишаш буру љуту душе и тела
мојега.
Јефимија усрдно приноси ово теби, свети.

КНЕЗ ЛАЗАР И КОСОВСКИ ЗАВЕТ (7)

Жена на кормилу земље

СУДБИНА српског народа се у времену после пада под турску власт, неретко, поистовећује са судбином светородне лозе Лазаревића. Сав духовни и политички напор Лазаревићу су подредили најдалекосежнијем циљу, опстанку народа и државе, борећи се са силама немерљивим. Родоначелник династије, Лазар Хребељановић, од ставиоца на двору цара Уроша, израста у великог кнеза и самодржца свих Срба. Политичким и духовним прегнућем заслужио је благослов Цркве и првенство у владарству над српским земљама. Баштиник немањићке државе и традиције, кнез Лазар није био лишен права на српски престо, нити права на царство небеско. Немањићки трон је задобио политичком вештином и храброшћу. Царство небеско је заслужио мученичком смрћу на Косову пољу. После кнеза Лазара, прворођени син Стефан није наследио оца. Кнегиња Милица је владала Србијом уместо мужа великомученика и малолетног сина. Сачувала је државу и народ. Предала је власт прворођеном сину Стефану 1493. године, на државном сабору који је она сазвала. Примила је монашки постриг, проводећи у

монашком тиховању по манастирима своје последње дане. Деспот Стефан је управљао Србијом све до 1427. године. Никад није био лишен владарског права, мада су многи желели да му то оспоре. Најупорнији је био његов брат Вук. "Нови Птоломај", како су звали Стефана његови савременици, је духовно политички и економски уздигао државу. У његово време била је то нова Србија. Деспот Стефан је био поуздан ратник, вешт дипломата, сјајан књижевник и неуморни градитељ. Делио је са другима све што му је Бог дао. Престо је добровољно оставио сестрићу Ђурађу Бранковићу. Владари светородне лозе Лазаревића уврштени у Именослов Српске православне цркве свети били су: великомученик Лазар, царица Милица, преподобна мати Евгенија (Јефросинија) и свети деспот Стефан Лазаревић.

МОШТИ СВЕТЕ ПЕТКЕ

КНЕГИЊА Милица се родила, највероватније, 1333. г. Њен отац Вратко је племенитог рода, потомак великог кнеза и дукљанског краља Вукана, прворођеног сина Стефана Немање. Око 1353. удала се за кнеза Лазара Хребељановића, ставиоца на двору цара Душана. Са њим је изродила пет кћери и три сина. Најстаријег Стефана родила је у 44. години живота, највероватније 1377. године. Средњи син Вук угледао је свет две године касније, а најмлађи Добривоје се родио 1881. године, и умро убрзо по рођењу.

После погибије кнеза Лазара на Косову пољу, кнегиња Милица управља Србијом са малолетним синовима Стефаном и Вуком. Није могла одолети Турској на Угарској. У јесен 1389. године, после Косовске битке, угарски краљ Жигмунд оплени незаштићену Србију, пун хвале за јуначко дело. Следеће године пренела је тело Великомученика Лазара из Приштине у престоницу Крушевац, из цркве Светог вазнесења у кнежеву задужбину Раваницу.

Кнегиња убрзо напушта мирјански живот. На Бадњи дан прима монашки постриг у цркви пресвете Богородице у Љубостињи. Пошто се тога дана слави спомен преподобне Евгеније, добија име ове мученице. Прве монашке дане проводи у манастиру Жупањцу, близу престонице Крушевца. По завршетку зидања манастира Љубостиње, монахиња Евгенија са монахињом Јефимијом (Јеленом, женом деспота Угљеше Мрњавчевића) прелази у тај манастир. Ту проводе време у молитви, сећајући се тешких и мученичких косовских дана, стално мислећи на Србију. Када је год затребало, биле су на услузи Стефану Лазаревићу.

Турско-српска војска доживела је пораз у Босни, јануара 1397. године. Кривица за неуспех је приписана Стефану Лазаревићу. Монахиње Евгенија и Јефимија пошле су у град Сер, султану Бајазиту да оправдају младог српског господара. Пре уласка у град пресрели су их светогорски монаси са молбама. Монахиња Евгенија их дарова повељом којом су повраћена права Хиландара на село Лавочу, на Биничкој Морави. Јефимија им је поклонила завесу за царске двери у цркви свете Богородице хиландарске. Од султана су добиле опроштај за Стефана Лазаревића и измолиле мошти свете Петке, заштитнице мати Евгеније. Из Видина, где су почивале, мошти мајке Параскеве пренете су у Крушевац 1397. године, на радост васцелог народа.

БРЕМЕ ВЕЛИКЕ ВЛАСТИ

КРАЈЕМ 1402. године, мати Евгенија иде опет у Сер да моли заблуделог сина Вука да се врати у Србију и покори брата Стефана. Из Сера се вратила разочарана у сина Вука, али радосна што је видела препорођену деспотовину. Последње овоземаљске дане провела је у својој задужбини, манастиру Љубостињи. Двадесет петог септембра 1405. године прими велику схиму и име преподобне Јефросиније.

Упокојила се у Христу 11. новембра 1405. године.

Култ преподобне Јефросиније појавио се врло рано, посебно је предање о њој присутно у манастиру Љубостињи. Служба у част светитељке састављена је тек 1942. године, по угледу на службе преподобнима.

Константин Филозоф је о кнегињи Милицы написао је лепо слово.

"А достојавна и веома мудра Милица, која превазилазише многе изабране матере, оставши сама, беше, као што вели Соломон, `мужаствена жена` и имађаше свете врлине. То о њој знају сви око ње, који су поцрпели милостиње из њене руке и још многа друга добра. Примивши на себе тако велику власт, знала је и свететске ствари, у којима је тешко снаћи се. По лепоти и доброты својој она не беше само жена, него и Одисеј мудри у многим стварима. Ко ће изрећи сва њена дела? Ко ће избројати све божанствене и све свете украсе и дарове њене црквама и манастирима? Ко се неће задивити гледајући њен побожни однос према монасима, који су окренути јединоме Богу? Она заиста делима својим превазилазише заповести, и иђаше напред на све веће и веће дело".

Са двојицом синова преподобна Евгенија приказана је у цркви манастира Љубостиње. Њен лик се налази у Добруну и Ораховици где је приказана као владарка као и у олтару београдске Саборне цркве где је представљена као света. Српска црква је прославља 1. августа / 10. јула.

МОНАХИЊА ЈЕФИМИЈА

(ЈЕЛЕНА, жена деспота Угљеше Мрњавчевића, а кћи ћесара Војихне, која се после погибије свога мужа 1371. замонашила и добила име Јефимија живела је са кнегињом Милицом, која се и сама закалуђерила. Најважнији њен рад је, "Похвала светом кнезу Лазару", коју је она написала, а затим извезла златом на покрову за кивот кнеза Лазара. Похвала је извезена 1402. године).

ПОХВАЛА СВЕТОМ КНЕЗУ ЛАЗАРУ

У красотама овога света васпитавао си се од младости своје,
о нови Мучениче кнеже Лазаре,

и крепка рука Господња међу свом земаљском господом
крепког и славног показа те.

Господствовао си земљом отачаства ти

и у свим добротама узвеселио си уручене ти хришћане

и мужаственим срцем и жељом побожности

изашао си на змију

и непријатеља божаствених цркава,

расудивши да је неистрпљиво за срце твоје
да гледаш хришћане отачаства ти овлане
Измаиљћанима,
не би ли како ово постигао:
да оставиш пропадљиву висоту земаљског господства
и да се обagriш крвљу својом
и сјединиш са војницима Небеског Цара.
И тако две жеље постигао јеси:
и змију убио јеси
и мучења венац примио јеси од Бога.

Сада не предај забраву вољена ти чеда
која си сирота оставио преласком твојим,
јер откако си ти у небеском весељу вечном,
многе бриге и страдања обузеше вољена ти чеда
и у многим мукама живот проводе,
пошто су овлане Измаиљћанима.
И свима нам је потребна помоћ твоја,
те се молимо моли се заједничком Владики
за вољена ти чеда
и за све који им са љубављу и вером служе.
Тугом су многим здружена вољена ти чеда,
јер они што једоше хлеб њихов подигоше на њих буну
велику
и твоја добра у забрав ставише,
о Мучениче.
Но ако си и прешао из живота овога,
бриге и страдања чеда својих знаш
и као Мученик слободу имаш пред Господом.
Преклони колена пред Владиком Који те венчао,
моли да многолетни у добру живот
вољена ти чеда проводе богоугодно,
моли да православна вера хришћанска
неоскудно стоји у отачаству ти,
моли победитеља Бога
да победу подари вољеним ти чедима,
кнезу Стефану и Вуку,
за невидљиве и видљиве непријатеље,
јер ако помоћ примимо с Богом,
теби ћемо похвалу и благодарене дати.
Сабери због својих сабеседника, Светих Мученика,
и са свима се помоли Прославитељу ти Богу,
известити Георгија,
покрени Димитрија,
убеди Теодора,
узми Меркурија и Прокопија

и 40 севастијских мученика не остави,
у чијем мучеништву војују чеда твоја
вољена.
кнез Стефан и Вук,
моли да им се пода од Бога помоћ,
дођи, дакле, у помоћ нашу, ма где да си.

На моја мала приношења погледај
и у многа их урачунај,
јер теби не принесох похвалу како ми
приличи,
већ колико је могуће маломе ми разуму,
па зато и мале награде чекам.
Не ниси ти тако, мили мој господине и
свети мучениче,
био малодаран у пропадљивом и
маловечном,
колико више у непролазном и великом,
што примио јеси од Бога,
јер телесно страну мене у туђини
исхрањивао јеси изобилно,
те сада те молим обоје:
да ме исхраниш
и да утишаш буру љуту душе и тела
мојега.
Јефимија усрдно приноси ово теби, свети.

КНЕЗ ЛАЗАР И КОСОВСКИ ЗАВЕТ 8

Устао брат на брата

Последице Косовске битке биле су трагичне по Србију. Држава се нашла у процепу између Турске и Угарске, без господара и неопходне воно-политичке снаге. У јесен 1389. године угарски краљ Жигмунд напада разбориту удовицу, кнегињу Милицу и малолетног Стефана Лазаревића. Хвалио се у својој повељи да је градове у Шумадији јуначки освојио. Султан Бајазит је био вољан да склопи мир са Србима. Кнегиња Милица је са султаном утврдила споразум, прихватајући вазалске обавезе. Признала је врховну власт султана, обећала му давање помоћне војске у случају ратовања. Обавезала се да принчеви Стефан и Вук долазе на султанов двор. Уз то, кнегиња је морала дати најмлађу кћерку Оливеру у Бајазитов харем. Тада и у неке српске градове уђоше Турци и заједно са Србима очистилише земљу од Угара.

Сукоби између Турске и Угарске су настављени са већом жестином. Код Никопоља, септембра 1369. године дошло је до жестоког боја. Ханс Шилгербергер у својој "Хроници" сведочи да је султану Бајазиту у пресудном тренутку прискочио у помоћ Стефан Лазаревић који је сатро Мађаре и натерао их у бег. Због заслуга у

Никополској бици султан је Стефану поклонио већи део области Вука Бранковића, од Дечана до Приштине.

Турска војска је ударила на Босну јануара 1371. године и страдала од јаке зиме и снега. Кривица је пала на Стефана због његових наводних веза са Мађарима.

Принц Стефан је у дипломатску мисију послао кнегињу Милицу - мати Евгенију и смирену монахињу Јефимију. Уз помоћ султаније Оливере, Стефан Лазаревић је одбрањен од оптужби. То је прво посланство које су водиле жене, две смерне монахиње изузетних духовних способности. Од султана Бајазита измолиле су Мошти свете Петке и пренеле их у Србију, на радост Цркве и народа. Леп запис о овом подвигу оставио је учени Григорије Цамблак.

Стефан Лазаревић није имао мира ни у својој држави. Стари бунтовници Никола Зојић и Новак Белоцрквић покушали су да ојачају власт на рачун младог принца. Стефан је сазнао (од Турака) шта му спрема локална властела, па је предухитрио заверенике. Новак је погубљен, а Никола заробљен у граду Островици. Заједно са породицом предати су манастиру на чување. Била су то она иста господа која су се побунила против кнеза Лазара.

Турски султан је након измирења био наклоњен принцу Стефану. Поштовао га је као сина старијег и љубљеног и подучавао политичким вештинама. Наговарао га је да уклони стару и створи нову властелу која је захвалнија и оданија владару. Константин Филозоф пише да је Бајазит предосетио да ће после његове смрти почети борбе око турског престола. Стефану је препоручио да искористи метеж у Турској и ојача Србију у свакоме правцу.

Предосећања турског султана била су искрена и оправдана. Татари су угрозили отоманско царство. Сукоб је био неизбежан. Стефан Лазаревић је, поштујући вазалне обавезе, са српском војском помагао турском владару. Код Ангоре крајем јула 1402. године, приметна се велика битка. Бајазит је због издаје поражен и заробљен. Умро је у ропству, марта наредне године.

Источни извори сведоче о витешком поступању српске војске и принца Стефана. Узалудни су ипак били загони (јуриши) српских витезова и чуда њиховог јунаштва. Након боја, војска је стигла на Босфор, истим путем као у давна времена грчки ратници чувеног Ксенофонта.

Српску војску је у Цариграду са поштовањем дочекао цар Јован. Византијски суверен је тражио помоћ од Запада за крсташки рат против Турске. Намеравао је да и Србију укључи у ту акцију. Принца Стефана даривао је титулом деспота, владарском чашћу иза царске. Деспоту је понудио за жену своју свастику, кћерку митиленског господара Франческа Гатилузија. Веридба је обављена у Митилени, а свадба учињена три године касније.

Нови султан Сулејман био је киван на деспота због његових веза са Византијом. Нестрпљиви Ђурађ Бранковић, сестрић Стефанов, успоставио је везу са султаном с намером да нашкоди ујаку. Турци су вребали чете које су се из Цариграда враћале у Србију. Код места Черномена посечен је један одред српске војске. Нападом је командовао турски војсковођа Сарице, за кога се верује да је заробио кнеза Лазара на Косову пољу.

Деспот Стефан и Вук су се из Митилене лађама пребацили у Зету, где су их дочекали сестра Јелена и зет Ђурађ Балшић. Брижна кнегиња Милица, монахиња Евгенија, бринула је за судбину синова и државе.

Лазаревићи и Бранковићи су били љуто завађени, зато је сукоб био неизбежан. На Косову пољу код Грачанице новембра 1402. године одиграла се битка међу ближом родбином. Бранковићима су помагали Турци, које је деспот (Стефан) потукао до ногу. Његов брат Вук претрпео је неуспех против Бранковића. Прекорен од брата Стефана, Вук је напустио деспотовину и прешао код Турака.

Владар Србије одлучио је да промени државну политику. Од турског вазала, који се није штедео у турским походима, постао је стамени заговорник хришћанске акције против Отоманског царства. Зато је у току 1403. признао врховну власт угарском краљу Жигмунду Луксембуршком. Овај му је заузврат поклонио Београд и Мачву. Свога верног деспота обдарио је поседима у Угарској.

Деспот Стефан је престоницу пренео у Београд, који је постепено прерастао у прави српски град са православним обележјима. Опасао га је бедемом попут средњовековних градова. Подигнута је Митрополија са црквом Успења Богородичиног.

КУКАВИЦА, ЛАСТАВИЦА И ЗМИЈА

Једно предање изричито каже да су након Косовског боја три сестре Лазареве кукале непрестано за погинулим братом. Богу је то кукање дотужило и не беше му право, те их, за казну, претвори у ластавицу, кукавицу и змију. Кад дође Лазарева субота, ове се огласе, а потом, с јесени опет замукну. Нико их више не види и не чује до следећег пролећа, то јест до Лазареве суботе.

Васко Попа, један од највећих песника 20. века, о кнезу Лазару и његовим витезовима

ВЕЧЕРА НА КОСОВОМ ПОЉУ

Сви седе провидни за столом
И виде један другом звезду у срцу

Венцоносац им ломи и дели
Њихову златну прошлост
И они је једу

Сипа им у путуре белих божура
Њихову рујну будућност
И они је пију

По коленима под столом
Мачеви им тихо реже

У чанцима на столу
Огледа се вечерње небо
И на небу крај сутрашњег боја

На десну руку венцоносца
Слеће кос и зачиње песму

КОСОВО ПОЉЕ

Поље као свако
Длан и по зеленила

Млад месец коси
Пшеницу селицу
Два укрштена сунчева зрака
Слажу је у крстине

Кос наглас чита
Тајна слова расуга по пољу

Божури стасали до неба
Служе четири црна ветра
Сједињеном краљу бојовника

Поље као није дно
Над њим небо
Под њим небо

ВЕНЦОНОСАЦ СА КОСОВА ПОЉА

Држи на длану своју одсечену главу
Светлозарну своју задужбину
И сунчеву намесницу
У свеопштем мраку.

Стоји пресрећан на облаку
Бос у подераној кошуљи
Опасан репом убијеног змаја.

У путиру препуном крви
На пресеченом врату
Парчад са његовог мача
претварају
У дробни хлеб

Света мајко Субото
По други пут га рађа

Жив је у црвеној капи росе
Игра у запаљеном колу божура
Пева у песми коса на овом пољу.

БОЈОВИЦИ СА КОСОВА ПОЉА

Овде где смо
Загосподарили смо
плавим пољима
И рудогорјима без подножја
И венчали се
Сваки са својом звездом
имењакињом.

Овде у царству које смо стекли
Скрштених руку на грудима
Настављамо бој

Настављамо га унатраг

Још нисмо децо стигли
И Бог зна хоћемо ли икада стићи
До почетка боја

Одавде чујемо
Негде високо над нама
Зелену песму коса

КНЕЗ ЛАЗАР И КОСОВСКИ ЗАВЕТ (9)

Вук удара на Стефана

Тежак ударац за деспота Стефана била је смрт његове мајке Милице. Кнегиња Милица, монахиња Евгенија, у великој схими Јефросинија, упокојила се 11. новембра 1405. године. Сахрањена је у задужбини Љубостиња. За живота благородна мати смиривала је синове Стефана и Вука, а млађег одвраћала од злих намера. И после упокојења остао је присутан у Србији благотворни ауторитет свете мати Евгеније.

Вук Лазаревић је пркосио Стефану. Тражио је од њега да му уступи половину државе. Султан Сулејман му је послао турске одреде под вођством Евренос-бега, победника над Мрњавчевићима.

У повељи из 1406. године деспот Стефан се захваљује Богу што га преведе из покорности на слободу и са нижег престола на виши. Он је, после добијања Мачве, Београда и области јужно од Копаоника учврстио положај Србије. Највећи проблем

по стабилност државе представљао му је суревњиви брат Вук. Уз помоћ Турака кренуо је на Србију. Деспот није био спреман да спречи упад. Склопио је мир 1409. године Брату Вуку предао је јужну половину државе са Крушевцем. Следеће године страдали су Вук Лазаревић и Лазар Бранковић. У борбама око турског престола подржавали су султана Сулејмана против брата Муса. Поражени Муса није мировао. Близу Филипопоља јула 1410. године заробио је Вука Лазаревића и Лазара Бранковића и убрзо их погубио.

Муса постаде турски султан и заборави на деспотова добротинства. Приклони се Ђурађу Бранковићу, љутом противнику Стефана Лазаревића. Али, Ђурађ се намах преобрати. Од осионог и осветољубивог племића постаде врли поштовалац свога ујака, деспота Стефана. Схватио је да неслога води општем расулу. Султан Муса је покушао да уклони Ђурађа, али је Бранковић осујетио његове намере.

ПОЧЕТКОМ зиме 1412. године, Турци изненада провалише у Деспотовину. Опљачкаше Врање и околину и ударише на Ново Брдо. Напад је одбијен захваљујући и јуначком подвигу дубровачких трговаца, који су град бранили као да је њихов.

Помирење између Стефана и Ђурађа донело је деспотовини толико жељено спокојство, после десет година смутње и грађанског рата. Коначно, Србија се могла посветити истинској обнови.

Предосетио је султан Муса да је Србија ојачала и да креће путем свеукупног препорода. Зато је почетком 1413. године напао Стефанову деспотовину, са жељом да је онеспособи на дуже време. Заузео је градове Болван, Мтовац, Копријан и Сталаћ. Деспоту прискочише у помоћ војвода Сандаљ, мацвански бан Иван Моровић и султанов противник Мухамед. Под Витошем, на реци Искру, код села Чаморлу у лето 1413. султан Муса изгуби битку и главу.

Нови турски султан Мухамед се одужио својим савезницима. Стефан Лазаревић доби Знепоље, град Копријан и друге области. Заједничким напором деспота и Ђурађа започе осмогодишњи препород Србије. Привредна и културна обнова узела је маха. Граде се нови манастири Велуће, Тресије, Благовештење и, посебно, лепо Каленић, задужбина Стефана Лазаревића. Манастир је постао седиште такозване Ресавске школе, која је унапредила црквену књигу. Написана је и прва словенска грамика, сложена али инспиративна за списатељску делатност. Просвећени деспот Стефан поседовао је несумњив књижевни дар. Његово "Слово љубве" је препознатљиво дело српске средњовековне књижевности.

Стефана су поштовали угарски краљ и турски султан. Према неким изворима, деспот је заједно са Жугмундом учествовао на важном сабору у Констанци, 1414. године.

СРПСКА држава Зета била је у незавидном положају. Стешњен Млечанима и Турцима, Балша ИИИ је затражио помоћ од ујака, деспота Стефана. Тешко болестан, умро је на српском двору априла 1421. године. Зетску земљу је завештао своме ујаку Стефану. По обиму, деспотовина је била за трећину већа од државе кнеза Лазара. Са облашћу Бранковића већа него немањићка Србија у целом ЦИИИ веку.

Млечани су наставили да присвајају зетске градове па је Стефан отишао у Зету где га је народ са радошћу дочекао. Пошто Млечане није успео да убеди да одустану од

отимачине Приморја, одлучи да проблем реши оружјем. Заједно са сестрићем Ђурађом Бранковићем и војводом Сандаљем спреми се за рат. Млечани се уплашише проверене коалиције и склопише мир августа 1423. године. Скадар припаде Републици, а деспоту осташе градови Дриваст, Бар и Будва. За остале градове на Зетском приморју су плаћали Стефану по хиљаду дуката годишње. Три године касније мировни уговор је допуњен, јер су Паштровићи и жупа Грбаљ признали власт Млетачке Републике.

Сазнавши да се краљ Жигмунд и деспот Стефан потајно договарају, султан Мурат октобра 1425. године провали у Србију и опљачка област око Крушевца. Убрзо напушта деспотовину плашећи се сукоба са Стефаном Лазаревићем. Користећи турски упад, босански краљ Твртко Други уграби Сребреницу. Српска војска пређе Дрину и протера краља, који се склони у град Бобовац. Мир је склопљен, али се не зна под којим условима.

Стефан Лазаревић није имао породе, па је за наследника одабрао сестрића Ђурађа Бранковића. Сабор у Сребреници је потврдио деспотов избор. На састанку у Тати, маја 1426. године, угарски краљ Жигмунд је прихватио избор Ђурађа Бранковића за наследника српског престола с тим да му се после устоличења, врате Београд, Мачва и Голубац.

У ЛЕТО 1427. године, 19. јула, у лову на Главици код Крагујевца упокојио се у Христу деспот Стефан Лазаревић. На гробном камену који се чува код цркве у Стојнику уклесане су речи: "Благочестиви господин деспот Стефан, добри господин, предобри, и мили, и слатки господин деспот! О, туга ономе ко га виде на овоме месту мртва!"

Деспотову смрт оплакивала је цела Србија, светогорски калуђери и "сваки град и крај у весељени". Према Константину Филозофу, Стефан Лазаревић је сахрањен у Манасији. То су потврдили 1597. године калуђери Дамјан и Павле. Деспотов култ је био познат народу још у ЦВИ веку, али сама канонизација Стефана Високог обнародована је одлуком Светог архијерејског сабора СПЦ у 20. веку. Патријарх српски Димитрије је предложио Светом архијерејском сабору да се канонизује деспот Стефан Лазаревић. Формирана је комисија која је требало да проучи патријархов предлог. Тако је овај српски патријарх 1927. године, на петстоту годишњицу упокојења Стефана Лазаревића, канонизовао га и од тада се слави као светац.

Његов култ се ширио међу осталим православним народима и државама. Још у ЦВ веку Житије Високог Стефана срећемо у руским богослужним књигама.

Деспот је био неуморни градитељ манастира. Поред Манасије, ктитор је Копорина, Велућа, Раденице, Тресија и три београдске цркве.

Фреске са ликом Стефана Лазаревића налазе се у Каленићу, Љубостињи, Руденици, Копорину, Добруну и Ораховици.

Српска црква га прославља 19. јула по црквеном, односно 1. августа по државном календару.

ГРАЧАНИЦА

Грачанице, кад бар не би била од камена,
кад би се могла на небеса вазнети,

ко Богородице Милешеве и Сопоћана,
да друга рука крај тебе траву не плеви,
да ти вране не ходају по паперти.

Или твоја звона да бар не туку
као срца предака, Грачанице,
да бар Светитељи с твог иконостаса
немају наших неимара руку,
ни анђели Симонидино лице.

Да бар ниси толико дубоко
укопана у ту земљу и нас саме,
да се нисмо привикли у тебе клети,
Грачанице, кад бар не би била од камена,
кад би се могла у висине узнети.

Грачанице, да си нам бар јабука,
да те можемо ставити у недра
и загрејати студену од старости,
да нам бар пољима око тебе нису
предака дивних расејане кости.

Да те бар можемо подићи на Тару,
у каленићку порту те пренети,
заборавити ликове по твојем олтару.
Грачанице, кад бар не би била од камена,
кад би се могла на небеса вазнети.

Десанка Максимовић

ВИДОВДАНСКА МИСАО

ИЗГУБЉЕНА отаџбина још је увек отаџбина, прегажено царство још је увек царство. Иако је отаџбина изгубљена, она још увек живи у деци њезиној; и ако је царство прегажено, оно још увек живи у души народној. И докле год у срцу гори вера у себе, вера у обнову снаге, у потоње устајање, све дотле отаџбина постоји, све дотле царство није погинуло. И докле год народ ради да га поново подигне, докле год се не одриче, оно неће пропасти.

И једнога дана пехар бола ће се прелити; болови ће из земље проврети; на небу ће се различне прилике видети; и заиграће тисуће бојних копаља, и уздахнуће у слатком загрљају, тисуће верних љуба; и устргнуте биће тисуће зелених јабука, и пробеседиће тијо тисуће опустелих криоца. Свануће дан општег покајања. Али, наћи ће се јаче

војске и јачи алаји. И пробуђена песмом победничке деце, пропојаће туга Косовског сувог бора.

Милош Ђурић, највећи српски хелениста

БОГАТАШ ПОД КНЕЖЕВОМ КЛЕТВОМ

ПРЕМА предању, извесни богаташ Велимир из Мионице, у околини Ваљева, није хтео да чује кнеза Лазара, па га је зато сустигла кнежева клетва.

Један син Велимиров се удавио у реци.

Други син је пао с коња и на месту погинуо.

Трећег сина је Велимир затворио у кулу, само да би му остао у животу. Овај син је само по јелу могао знати које је доба године. Тако му у јесен донесу грозд да би познао које је доба. Из грозда је измилела гуја, ујела га и он је умро.

Тако се кнежево проклетство није могло избећи.

КНЕЗ ЛАЗАР И КОСОВСКИ ЗАВЕТ (10)

Пет принцепа на четири стране

ВУК Лазаревић родио се највероватније 1379. године, као други син кнеза Лазара и кнегиње Милице. Десетак година касније са мајком и братом Стефаном преживљава судбину посткосовске крваве Србије. Оженио се кћерком Николе Зоића, господара Островице, противника породице Лазаревић. Пратио је брата Стефана у бици код Ангоре 1402. године, против непобедивог татарског кана Тамерлана. После битке са Бранковићима, код Грачанице новембра 1402. године, напушта Србију. Прекорен од брата Стефана због неактивности у боју, одлази на поклоњење султану Сулејману. Уз султанову подршку напада Србију 1409. године. Браћа се затим мире и деспот Стефан поклања Вуку половину државе.

Следеће године Вук се умешао у борбе око турског престола. На Видовдан 1410. године припомаже победу султана Сулејмана над братом Мусом. Јула 1410. године, код Филипоља, Муса је заробио Вука и потом га погубио.

Добривоје Лазаревић је трећи син кнеза Лазара и кнегиње Милице. Родио се највероватније 1381. године. Упокојио се убрзо по рођењу, не доживевши трагичне догађаје.

Принцепа Мара је прворођена кћерка кнеза Лазара и кнегиње Милице. Удала се за велможу Вука Бранковића, сина царског севастократора Бранка Младеновића. Са господаром Косова Вуком Бранковићем изродила је три сина Ђурађа, Гргура и Лазара. Марином удајом орођене су немањићке и лазаревићке светородне лозе са

племићком породицом Бранковића, која је тиме стекла право на српски престо. Вук Бранковић се упокојио почетком октобра 1389. године, по свој прилици у Светој гори. Његова удовица је изгубила већи део простране територије Косова. Задржала је само северни део, од Трепче и Митровице до Вучитрна.

Принцеза Драгана је друга кћерка кнеза Лазара и кнегиње Милице. Између 1386-1388. године удала се за Јована Александра, сина бугарског цара Шишмана. У јулу 1393. године Турци су освојили Трново. Срушено је јужно бугарско царство. Принцеза Драгана је са осталом царском породицом пала у ропство. Уз посредовање сестре Оливере, турски султан Бајазит их ослобађа и поклања им област око Црног мора. После ангорске битке нови владар Сулејман је Јовану Александру и принцези Драгани поклонио на управу Смирну и превео их у исламску веру.

Принцеза Теодора је трећа кћи кнеза Лазара и кнегиње Милице. Владарски двор у Крушевцу напустила је између 1386-1388. године удајом за мачванског бана и угарског палатина Николу Горјанског Млађег. Живела је без порода, кратко и несрећно.

Принцеза Јелена је четврта кћерка кнеза Лазара и кнегиње Милице. Око 1386. године удала се за зетског и приморског господара Ђурађа Страцимировића Балшића. После смрти мужа, априла 1403, заједно са сином Балшом ИИИ управља државом. Госпођа Лена како су је звали, поседовала је изузетну духовну обдареност и политичку чврстину. По много чему била је слична своме брату деспоту Стефану. Сину Балши је учврстила мисао да је Зета нераскидиви део српског царства, да се може ослонити једино на ујака Стефана Лазаревића. Децембра 1411, удала се за Сандаља Хранића, господара Босне. После његовог упокојења 1435. године враћа се у Зету и обнавља цркве које су страдале у оружаним сукобима.

На острвцу Горици, на Скадарском језеру, уздиже запуштену цркву светог Ђорђа. Поред ње гради 1440. године цркву свете Богородице. Никанор јерусалимски, духовник Јелене Балшић саставља чувени “Горички зборник”, у који уноси Јеленина писма и “Повест о јерусалимским црквама”. Пред крај живота посвећује се духовном животу, по угледу на мати Јефимију. Упокојила се крајем 1444. или почетком 1443. године.

Принцеза Оливера је најмлађа кћи кнеза Лазара и кнегиње Милице. У лето 1390. године српска владарка кнегиња Милица ушла је силом историјских прилика, у вазални однос према Турској. Ради опстанка цркве и народа предала је Оливеру Бајазиту у харем. По завршетку Ангорске битке, син моћног татарског кана опљачкао је турски престони град Брус и заробио Оливеру. Великом мудрошћу, Стефан Лазаревић ослободио је своју сестру и вратио је у Србију. Госпођа - Деспина, како су звали Оливеру, одлази затим у Зету 1423. године, а можда и раније, код своје сестре Јелене Балшић. Посећује Дубровник и градове у Зети, утврђујући православну веру. Драгиња или Драгана, старија сестра кнеза Лазара удала се за челника Мусу, који је

господарио Горњим Ибром и Звечаном. Родила је два сина, знамениту браћу Мусиће, служитеље и подвижнике великог кнеза Лазара. После смрти свога мужа приклонила се монашком животу и манастирском тиховању. Примила је монашко име Теодосија.

Млађа Лазарева сестра била је удата за војводу хвостанског Алтомана. Родила је сина Иваниша. Он је у епским народним песмама опеван као Косанчић Иван, побратим косовског јунака Милоша Обилића. Иваниш је после упокојења сахрањен у манастиру Високи Дечани.

ЊЕГОШ КАО ТРАГИЧНИ ЈУНАК

(...) МОЖДА нико није показао да боље схвата Његошове намере и морално порекло свих његових настојања као Алипаша Сточевић, умни и несрећни везир на Херцеговини, кад је рекао о владици ову просту и дубоку истину: “А Бога ми мога и дина, то је онај прави српски бан од Косова. (...)”

“Горски вијенац”, као и “Шћепан Мали” искључиво су и постављени у службу косовске мисли. Па и сама “Луча микрокозма”, иако сва од метафизичких прекупација, није без везе са њоме преко подсвесних алузија и аналогија. Са својом борбом, и то ратничком борбом, између зла и неправди, са неугаслом мисли о ранијем светлом царству и најпосле са надом и вером у избављење, долази нам понекад, док је читамо, као прототип косовске судбине Његошове. Уистини Његош и за трагедију Адамову и за полом српског народа на Косову употребљава једну исту реч “паденије царства”.

У Његошевом књижевном делу, фатални знак косовске судбине свуда је присутан, и онда кад песник не говори о њему, јер њиме је условљено цело поетско дело Његошево. У Његошевој поезији све је хијератички круто и право, упрошћено и сажето до нејасности, везано грчевито у један узао; све угашено, без другог сјаја осим унутрашњег. Јер овде је преко свега прешао дах косовске мисли који је без милосрђа сажегао све оно што не “служи чести, ни имену”, а окаменио све оно што им служи да би вечито стајало тако и служило им.

То је поезија висинског ваздуха и великих, слободних перспектива, са онолико украса само колико је могло да буде донесено у један збег. Све што није могло

стати у барку спаса после косовског потопа, све је о ачено. Отуд у том делу недостају читави комплекси осећања. Али отуд је и све оно што је у њему развијено до једног интензитета и распаљено до једног жара каквих је мало у светској књижевности. Као уметник Његош је највећи у тим хијератичким сценама и инвокацијама, кад је најближи колективном удесу...

Иво Андрић

КОСОВО, ГРДНО СУДИЛИШТЕ

*Бог се драги на Србе разљути
за њихова смртна сагрешења.
Наши цари закон погазише,
почеше се крвнички гонити,
један другом вадит очи живе;
забацише владу и државу,*

за правило лудост изабраше.
Невјерне им слуге постадоше
и царском се крвљу окупаше.
Великаши, проклете им душе,
на комате раздробише царство,
српске силе грдно сатријеше;
великаши, траг им се утро,
распре сјеме посијаше грко
те с њим племе српско отроваше;
великаши, грдне кукавице,
постадоше рода издајице.
О проклета косовска вечеро,
куд та срећа да грдне главаре
све потрова и траг им утрије;
сам да Милош оста на сриједи
са његова оба побратима.

Паде Милош, чудо витезовах,
жетвом на трон бича свијетскога.
Грдо лежи велики војвода
под кључевма крви благородне,
ка малопред што гордо иђаше,
страшном мишљу прсах надут ијех,
кроз дивјачне тмуше азијатске,
гут ајућ их ватреним очима;
ка малопред што гордо иђаше
к светом гробу бесмртног живота,
презирући људско ништавило
и плетење безумне скупштине.

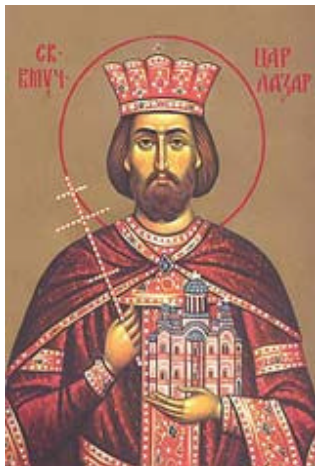
Бог се драги на Србе разљути:
седмоглава изиде аждаја
и сатрије српско свеколико,
клеветнике грдне и клевету.
На развале царства јуначкога
засја света Милошева правда,
окруни се слава вјековјечно
Милошева оба побратима
и лијене ките Југовићах.

Српској капи свуд име погипе,
постадоше лафи ратарима,
истурчи се плахи и лакоми -
млијеко их српско разгубало!
Што утече испод сабље турске,
што на вјеру праву не похули,

*што се не хће у ланце везати,
то се збјеже у ове планине
да гинемо и крв проливамо,
да јуначки аманет чувамо,
дивно име и свету слободу.*

*О проклета земљо, пропала се!
Име ти је срашно и опако.
Или имам младога витеза,
уграбиш га у првој младости
или имах чојка за човјество,
свакога ми узе приђе рока;
или имах китнога вијенца
који круни чело невјестама,
пожњеш ми га у цвјету младости.
У крв си се мени претворила!
Истина је, ово није друго
до гомиле кости и мраморах
на којима младеж самовољна
показује торжество ужаса.
О, Косово грдно судилиште
насред тебе Содом запушио.*

*Весели се праху Немањића
Немањића и Гребљановића,
јер ће ваше круне засијати
како јарко сунце на истоку,
знамена се ваша развијати
кад велике ваше развалине
потећи ће крваве ријеке
од нечисте крви агарјанске,
опрат Србљу љагу са образа.
Отвор те се витешке гробнице,
ама славо, само прибјежиште
по Косову српскијех јунака,
ево зоре на ваше брегове,
да нам опиту обасја светињу
и аманет наше народности.
Сад пропојте, Високи Дечани
и лијена лавро Студенице,
свети спомен из вјечне читуле
за слободу падшим јунацима.
Здружите се, громи и потреси,
Земљи српској друго лице дајте.
Е, нечистом ногом окаљата.
Петар Петровић Његош*

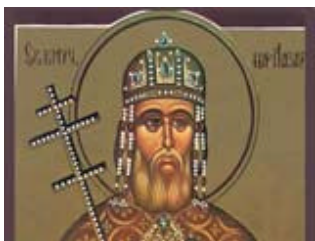

ВИДОВДАН - ВЕРА СЕ НЕ ГУБИ И КАДА СЕ СТРАДА

Средином 14. века на тлу Европе се појавила једна нова сила, која ће, касније, вековима одлучивати о судбини балканских народа. У то време ретко ко је могао да помисли да ће се Османлије зауставити тек под зидинама Беча.

Једини су Срби предвидели судбинску опасност од набујале турске матице. Иако и они слаби, кренули су ван граница својих земаља да одлучном битком предупреду непрестане налете Османлија и једном за свагда их врате у Анадолију. Ипак, под окриљем ноћи, између 25. и 26. септембра 1371. године [по старом календару], Турци су извели препад на неопрезну српску војску и потукли је до ногу.

Страховити пораз на Марици имао је далекосежне последице. Означио је почетак пропасти Српског Царства. Погибијом краља Вукашина и деспота Угљеше Мрњавчевића, неспособни цар Урош изгубио је ослонац своје власти. Државу је захватило безвлашће, земља је опустела, завладала је глад, страх и паника.

Не дуго после битке, децембра исте године, умро је и цар Урош. Његовом смрћу угасила се династија Немањића. Био је то крај Српског Царства.

Државу су раздробили обласни господари: Краљевић Марко, браћа Јован и Константин Дејановићи [Драгаши], Ђурађ Балшић, Вук Бранковић, Никола Алтомановић, Лазар Хребељановић и други. Још увек званичног краља,

Марка Мрњавчевића, ниједан српски великаш није хтео да призна за врховног господара. Уосталом, као први на удару, он је заједно с браћом у Драгашима, био приморан да после Маричке битке постане турски вазал.

Средиште српске државе се померило на север, у област кнеза Лазара Хребељановића. Мудрим и далековидим државничким потезима, кнез Лазар се брзо издигао изнад других великаша и наметнуо као наследник Немањића. Велики углед је стекао када је помирио српску и цариградску цркву, чиме је српском верском поглавару коначно призната титула патријарха.

После победе над Николом Алтомановићем [1371], у чему му је помогао босански краљ Твртко, кнез Лазар је проширио своју непосредну власт на Рудник и Златибор. Касније, 1379. године, припојио је и област Кучева и Браничева које су припадале Радичу Бранковићу. У свом највећем обиму, област кнеза Лазара се простирала од изворишта Јужне Мораве до Дунава, Саве и Дрине. Господарио је целим Поморављем, с градовима Нишем, Крушевцем [престоница], Ужицем и

рударским средиштима Новим Брдом и Рудником. Поред Лазара, највећи српски великаши су били његови зетови Вук Бранковић, господар Косова и Скопља и Ђурађ Балшић у Зети. Обојица су ковали новац са својим ликовима, што је говорило о њиховој потпуно самосталној власти. Кнез Лазар није имао ни довољно моћи, ни довољно времена да их потчини, и на тај начин, можда уједини српску

државу. Све његове државотворне напоре зауставили су Турци.

На Лазареву област први пут су напали 1381. године, десет година после Маричке битке. Тада су их на Дубравници код Параћина потукли властелини Цреп и Витомир. Касније су Турци заузели Ниш [1386], али их је Лазар сачекао и сузбио код Плочника. Ширење Османске државе и све

чешћи турски упади упозорили су кнеза Лазара да се неминовно приближава време одлучне битке.

Обавештени у пролеће 1389. године од млетачких и других трговаца да Турци у Бугарској, према Србији, гомилају велике снаге, што се могло оценити да ускоро предстоји велики турски напад на Србију, кнез Лазар је зазвонио на узбуну и послао своје људе свим српским велможама и војним командантима да покрену своју војску према Крушевцу.

Српска војска се окупљала у Крушевцу. Када је обавештен да је турска војска кренула из Бугарске према Србији, своју војску из Крушевца покренуо је и кнез Лазар. Он је најпре кренуо дуж Јужне Мораве у сусрет непријатељу, а затим према добијеним обавештењима у правцу кретања турске војске кроз Македонију, скренуо према Косову где се очекивао турски долазак. Код Лаба и Ситнице где се улогорила војска коју је кнез Лазар довео са собом, прикључила му се и војска Вука Бранковића и краља Твртка Првог, коју је предводио војвода Влатко Вуковић. Са босанском војском је стигао и један одред хрватских 'крсташа' које је предводио Иван Палижни [Иван Хорват].

Лазар је могао имати око 15.000 до 17.000 активних војника.

Турски цар Мурат Први је провео зиму у Пловдиву [Бугарска], где је наставио са припремама за напад на Србију. Обавештен да је кнез Лазар постигао споразум са Вуком Бранковићем и босанским краљем Твртком о заједничкој борби против њега, он је настојао да још повећа своју војску, да на чело војске распореди најбоље команданте и одабере најповољнији правац кретања за Србију.

Распоредивши ниже команданте, он је на крају одлучио да румелијско-европским трупама командује његов старији син Бајазит, а трупама из Мале Азије млађи син Јакуб. За главног стратега и врховног команданта је одредио даровитог и лукавог

Али-пашу.

Турски команданти, уставивши војску на валовитим пределима између Приштине и данашњег Газиместана, окупили су се око Мурата да се договоре како даље да поступе. Мурат је осматрајући српску војску и оценивши да је његова далеко већа, био за то да се одмах изврши напад на Србе. Команданти су га од овога одвраћали, говорећи да им је војска веома уморна од пута по спарном дану и да напад треба одложити за сутрадан, пошто се војска одмори и утврди.

Српска војска, бројно мања од Турске, раније је пристигла, била је одморнија од турске и спремна за борбу, па је било двоумљења да ли да се одмах крене на Турке по њиховом пристизању. По оценама војних стручњака српска војска је имала више шанси за победу да је одмах, одморнија, кренула на Турке, а са друге стране Турци не би имали времена да им на главном правцу удара, као што су то учинили у току ноћи пред битку, ископају јаме и у њих уграде зашиљено коље [палисаде] на којима је углавном сломљена ударна моћ српске оклопне коњице.

Косовска битка трајала је по свим изгледима само неколико часова, а главна борба се водила око Мазгита и Газиместана. Није сигурно да Муратово тулбе на Косову показује место његове погибије, али је вероватно да је на простору око њега, као центра битке, била развијена главнина снага и једне и друге војске.

Народно предање осудило је тешко и неоправдано Вука Бранковића, као да је он издао на Косову. Он је, зна се, и пре и после Косова био противник Турака и препоручивао везе са Мађарима, а на Косову се храбро борио. Њему је стављено на терет, после сукоба његових синова са Лазаревим сином Стефаном Лазаревићем, и није му било опроштено што и он није нашао смрт на Косову, уз толике друге витезове честитог кнеза.

ЖРТВА ОБИЛИЋА

Пуцњима из топова, чија камена ђулад нису могла ни да домаше до непријатеља, отпочео је бој на Косову. Према турском историчару Нешрији, први су у напад кренули српски стрелци из одреда Вука Бранковића. Његова војска је успела да дубоко продре у турско лево крило којим је командовао млађи Муратов син Јакуб са војском из Мале Азије.

Овај смели српски продор поколебао је турску војску, као и познати потез кнежевог витеза Милоша Обилића, који је некако успео да се пробije кроз турске редове и убије турског цара Мурата, којом приликом је и сам погинуо, умало нису решили битку у корист Срба без обзира на турску

надмоћност.

У турској војсци настала је пометња. Тако се може схватити да су Срби схватили да су победили.

Војвода Влатко посла о је хитно гласнике с бојног поља краљу Твртку и јављао о победи над Турцима. Такав глас из Босне отишао је и у Фиренцу и у Венецију.

Међутим, стварност је била другачија. Бајазит је успео да заведе ред, наредио је да се убије брат му Јакуб И онда су Турци свом жестином навалили на Србе. Турци су заробили кнеза Лазара и по Бајазитовом наређењу одсечена му је глава.

Кнез Лазар сахрањен је прво у Приштини, па је две године касније његово свето тело пренето у Раваницу код Ћуприје. Доцније је однето на Фрушку гору у манастир Врдник, па је 1941. године донето у Београд. Сада је поново у Раваници код Ћуприје.

Овај пораз Срби су предањем преносили и опевали у народној песми. Кнез Лазар је остао незаборавни Честити Кнез, мученик, који се у тешком часу пред непријатељском силом није колебао и није помишљао на погађања са непријатељем. Он се определио за

небеско царство и примером показао да онај ко хоће да живи мора и да умре великом смрћу.

Пораз на Косову се слави и њиме се потомство подсећа да је пораз био частан, да је битка изгубљена, али да оружје није положено.

Чудо упредених шљива

Чудо упредених шљива је присутно и стварно у цркви Светог Лазара – Лазарици недалеко од Пролом Бање. Легенда о њиховом настанку повезује их са Косовским бојем и Лазаревом војском.

Наиме, када је Лазар кренуо пут Косова, од ове цркве, пошто је овде одморио војску, шљиве су почеле да се уврћу и окрећу за Лазаревом војском од жалости.

И природа је знала да ће сви изгинути у љутом боју. Сам Бог је шљиве покренуо на увртање, да кроз векове подсећају народ како се вера не губи, ни

онда када се живот даје, као што је учинио славни Лазар са својом војском. Интересантно је поменути да се шљиве засађене око цркве упредају око своје осе, а само педесетак метара даље засађене шљиве расту нормално, без упредања. Огледа ради, у неколико покушаја, вршено је пресађивање шљива - младе шљиве које су расле поред цркве пресађиване су на удаљеност од педесетак метара, али без успеха, ту су се одмах расподеле и расле нормално. Само две године после битке на Косову када је некако издејствована дозвола за пренос тела Св. Цара Лазара са Косова у Раваницу, царица Милица је са оба своја сина дочекала свето тело на Преполцу, а онда је она лично захтевала да га унесу у ову цркву брвнару, где је уочи саме битке причестио део своје војске, ту је и одлучила да се замонаши.